

Het onderwijs in 2020: alleen, in massa's, of face-to-face

Hoe krijgt de Nederlandse student in 2020 onderwijs? Surft hij in z'n eentje over onderwijswebsites of moet hij het doen met een goedkope massa-universiteit? Op 1 oktober konden de bezoekers van de Ivlos-onderwijsdag een denkbeeldige dagreis maken naar het jaar 2020. Zij konden kiezen uit vier verschillende trips die alle een verschillend beeld gaven van de mogelijke onderwijstoekomst. Twee jonge docenten en een onderwijsdeskundige buigen zich voor het Ublad over de scenario's.

Lula Ahrens, fotografie archief

Scenario 1: Alleen en zelfstandig achter je pc

Wie een hekel heeft aan verplichte colleges ziet wellicht voordelen in dit scenario waarin leren en individueel belang centraal staan. Er is een mondiale vrijemarkteconomie en een mondiaal onderwijssysteem.

- Al het onderwijs is geprivatiseerd. Je bezoekt geen universiteit of hogeschool; die bestaan niet meer. ICT heeft een onvoorstelbaar snelle ontwikkeling doorgemaakt. Kennis en expertise worden verhandeld via internationale veilingssites. De leerplicht en centrale examinering zijn afgeschaft. Zelfdiscipline en eigen initiatief zijn cruciaal, want eventuele werkgevers beoordelen niet meer op diploma's, maar op je zelfstandig samengestelde portfolio. Studenten moeten op internationale veilingwebsites leermodules uitzoeken en een persoonlijk begeleider op afstand vinden. Vraag en aanbod bepalen de prijs van deze coaches. Die prijs- en kwaliteitsverschillen hebben geleid tot een gespleten samenleving: armere studenten kunnen zich geen dure topcoaches veroorloven.
- Universiteiten zijn in de eerste plaats *research communities* die wereldwijd samenwerken met andere instituten, individuele experts en bedrijven. Deelnemers aan gerenommeerde *RC's* vragen hoge prijzen op de expertiseveiling en kunnen alleen door succesvolle communities en grote bedrijven worden ingehuurd. Fundamenteel onderzoek wordt gefinancierd door het bedrijfsleven en de inkomsten uit het expertiseveilingnetwerk. Minder economisch relevant onderzoek loopt gevaar doordat deze alleen nog worden gefinancierd door particuliere fondsen.

DE REACTIES

Robert-Jan Simons, hoogleraar didactiek in de digitale context en werkzaam bij het Ivlos, vindt dat het privatiseren van het hbo onder bepaalde voorwaarden wel kan, maar dat universiteiten "normen- en waardenvrij" gefinancierd moeten worden. Om geen persoonlijk contact meer te hebben tussen student en docent vindt hij slecht.

De Utrechtse docent taalwetenschappen Hans van de Velde gelooft niet dat al het onderwijs binnen afzienbare tijd geprivatiseerd wordt. En in je eentje studeren achter je pc lijkt de sociolinguïst niet bevorderlijk voor de kwaliteit van het onderwijs; "Ik denk

dat de goede universiteiten zich gaan onderscheiden van de gewone door individuele begeleiding en contact, vooral in de masterfase."

Een toekomst waarin universitair onderzoek gefinancierd wordt door het bedrijfsleven, brengt volgens de Utrechtse evolutionair bioloog Roy Erkens (28) grote gevaren voor het wetenschappelijk onderzoek met zich mee. Dan komt de objectiviteit van de leerstof in het geding. "En zelfstandigheid is goed, maar studenten kunnen niet zelf bepalen wie de beste expertise in huis heeft. Daar zijn ze nog veel te onervaren voor."

Scenario 2: Goedkope massa-universiteiten voor de armen, dure research-universiteiten voor de rijken

In dit scenario waar het draait om onderwijzen en individueel belang, is de kloof tussen arm en rijk zeer nadrukkelijk aanwezig. Er heerst een economische depressie die grote spanningen in de samenleving geeft. Nederland loopt achter in Europa. Europa bepaalt grotendeels het beleid. Onderwijsinstellingen zijn volledig autonoom. De overheid zorgt voor een deel van het onderwijsbudget, maar het meeste betalen de bevolking en het bedrijfsleven. De overheid vervult slechts een kleine rol in het onderwijs: ze stuurt via leerplicht en eindtermen. Er is veel discussie over de veelgebruikte 'psychofarma': chemische middelen die de concentratie sterk beïnvloeden.

- Het verschil tussen hbo en universiteit is opgeheven. Universiteiten hebben zich gespecialiseerd en beconcurreren elkaar. Er zijn goedkope massa- en dure research universiteiten. Bedrijven investeren graag in talentvolle studenten die daardoor een dure topopleiding kunnen volgen. Arme middelmatige studenten kunnen dat niet. Studenten zijn het virtuele onderwijs beu en kiezen steeds vaker voor face-to-face colleges in een onderwijslokaal.
- Een internationale master volgen is allang niet meer vanzelfsprekend. Mensen die dat wel doen, studeren parttime vanuit hun baan.

DE REACTIES

Robert-Jan Simons vindt dit het minst wenselijke scenario door de combinatie van onderwijzen en individueel belang. "Dit lijkt het meest op onderwijssystemen uit het verleden. De slag van onderwijzen naar leren, is inmiddels gemeengoed geworden. Daarnaast vind ik leren een collectieve verantwoordelijkheid voor de toekomst, dat gaat niet puur om individueel gewin."

"Psychofarma? Daar geloof ik niets van. Mensen praten er wel over, maar dat komt er echt niet van op zo'n korte termijn", weet Hans van de Velde. Afgezien daarvan heeft scenario twee volgens hem meer voorspellende waarde dan het eerste scenario. "Er zitten wel dingen in die op komst zijn. Het verschil tussen hbo en universiteit verdwijnt, en differentiatie naar focus is in feite ook niets nieuws. Het probleem hierbij is: wat doe je met het wetenschappelijk onderzoek als dat onderscheid er niet meer is? Dan krijg je inderdaad goedkope massa-universiteiten en dure research-universiteiten."

Roy Erkens heeft er op zich niets op tegen dat studenten meer betalen voor kwalitatief hoogstaand onderwijs. "Daarmee raak je natuurlijk een gevoelige snaar. Maar als je daarmee zorgt voor een extra *drive* achter de kwaliteit van het onderwijs; waarom niet? Je moet wel zorgen voor een goed minimumniveau van alle universiteiten, beurzen voor minder bedeelde talentvolle studenten, dwingend studieadvies en een goed selectiesysteem zodat iedereen de kans krijgt om ervan te profiteren."

Scenario 3: Welopgevoede burgers, brede wetenschappers en saamhorigheid in een multicultureel Europa

In scenario drie draait alles om onderwijzen en gemeenschappelijk belang. Nederland is één grote goed functionerende multiculturele familie. Tolerantie, medemenselijkheid en empathie staan centraal in het onderwijs en in de samenleving. De Europese Unie is een groot succes. Nederland is allochtoner dan ooit, maar desondanks vormt de samenleving een coherent geheel. Dat is grotendeels te danken aan het onderwijs, dat zorg draagt voor inburgering van zowel allochtone als autochtone burgers in de Europese democratische samenleving. Diploma's betekenen meer dan ooit; ze zijn een bewijs van kennis en van burgerschapsvorming. Zestig procent van de jongeren volgt hoger onderwijs.

- Voormalige hbo's heten nu bacheloruniversiteiten of zijn gefuseerd met de oude universiteiten. Zowel bachelor- als masteropleidingen hebben een brede focus. In tegenstelling tot anno 2004 bestaan er daardoor weer brede wetenschappers. Op de universiteit krijgen studenten naast academische vorming ook humanistisch-democratische vorming en vervullen zij daar een sociale dienstplicht: studenten lopen een half jaar stage in een onderwijs- of ontwikkelingsproject in Europa. Het onderwijs is projectmatig en richt zich op maatschappelijke problemen. Samenwerking en ervaringsleren zijn belangrijk. ICT is een gestandaardiseerd en samenhangend Europees netwerk dat prima functioneert. Alle gegevens van studenten zijn opgenomen in digitale portfolio's, waarin studieresultaten en verworven competenties worden bijgehouden. Dit netwerk draagt bij aan het streven naar het Europese een leven lang leren.

DE REACTIES

Hans van de Velde: "Dit is echt jaren 60, jaren 70. Ik sta hier zeer sympathiek tegenover, maar die kant gaat het nu eenmaal niet op. Het gaat in tegen de tijdgeest van het kapitalisme en de individualisering." Op het gebied van hoger onderwijs neemt de mobiliteit binnen Europa aanzienlijk toe. "Het hoger onderwijs wordt binnen Nederland waarschijnlijk beter georganiseerd en meer geconcentreerd. Landelijk gezien komt er dan één master per discipline. Studenten die een breed vakkenpakket ambiëren, volgen hun cursussen aan verschillende universiteiten. Zo'n landelijk systeem komt de mobiliteit binnen Europa ten goede." Zodra studenten standaard cursussen volgen aan verschillende universiteiten, wordt diplomering wel een probleem. "De vraag is dan immers welke universiteit het diploma uitreikt. Dan kom je dicht bij scenario één, waarin een daartoe bevoegde instantie je portfolio certificeert." De ontwikkeling richting "brede" wetenschappers is volgens Van de Velde al begonnen. "Het lijkt erop dat de klok wat dat betreft twee- of driehonderd jaar wordt teruggedraaid. Ook toen waren wetenschappers

breed georiënteerd. Tegelijkertijd zie je dat er bijvoorbeeld vanuit bedrijven vraag is naar gespecialiseerde studenten. Dat zijn twee tegengestelde tendensen die bediend zullen worden. De eerste door universiteiten, de tweede waarschijnlijk door bedrijven. Die kunnen afgestudeerde bachelorstudenten binnen hun bedrijf opleiden."

Een pluspunt van scenario drie vindt Roy Erkens dat het onderwijs projectgebaseerd is. En digitale portfolio's worden volgens hem inderdaad heel belangrijk. "Werkgevers zullen daar steeds meer belang aan hechten."

"Ik sluit me aan bij de vorige spreker," zegt Robert-Jan Simons.

Scenario 4: Wereldwijde kennismenschappen

Nederland is rijk. De aandacht richt zich daarom niet meer op economie, maar op welzijn en zelfontplooiing. Leren en gemeenschappelijk belang staan centraal in het onderwijs. De samenleving is radicaal veranderd: er zijn internationale kennismenschappen op het gebied van bijvoorbeeld geestelijk welbevinden, religie of milieu. Die wereldwijde *communities* nemen taken op zich die vroeger door de overheid werden verricht. Omdat ze nu hun eigen onderwijs organiseren, is het ministerie van Onderwijs omgedoopt in een ministerie van Inspiratie, Motivatie en Ontwikkeling.

- Onderwijzen is in feite 'helpen leren'; een student monitort zijn eigen leertraject samen met zijn *community tutor* en professionele en academische senioren uit zijn *community*. In dit scenario is leren probleemgestuurd op basis van projecten. Leertrajecten kunnen een professionele of academische focus hebben en worden van feedback voorzien op virtuele conferenties waaraan universiteiten, bedrijven en *communities* deelnemen.

DE REACTIES

Hans van de Velde vindt leren zoals scenario vier dat benadrukt "interessanter" dan onderwijzen. "Zeker bij individuele begeleiding zie je ze vooruitschieten. Ik voorzie in de mastersfase inderdaad een soort meester-gezelrelatie tussen student en docent, ook weer zoals een paar honderd jaar geleden. We gaan dus op belangrijke punten juist terug in de tijd."

"Ik kan me hier niet zoveel bij voorstellen", zegt Roy Erkens. "Het gevaar van zulke kennismenschappen is volgens mij dat ze ten koste gaan van het interdisciplinaire onderwijs, omdat ze verdeeld zijn naar interessegebied."

Robert-Jan Simons heeft een duidelijke voorkeur voor scenario vier. "Die combinatie tussen leren en gemeenschappelijk belang is precies wat we nodig hebben." Door de nadruk op het gemeenschappelijk belang loopt het interdisciplinair onderwijs volgens hem geen gevaar. "Ik zie mono-disciplinaire *communities* voor me en *communities of learning*. Het tweede soort zal veel doen aan onderlinge uitwisseling van leerstof."

Interactieve kicks in onderwijs zijn wenselijk

"Tv is retro. Wat de computergame-generatie wil, zijn interactieve kicks."
Cultuursocioloog Carl Rohde is één van de sprekers op de onderwijsdag. Hij onderzoekt onder meer het gedrag van de huidige generatie jongeren, oftewel de studenten van de toekomst. Want wil je de toekomst van het hoger onderwijs inschatten, dan zul je toch moeten kijken naar het soort studenten dat in 2020 de universiteiten gaat bevolken.

Rohde is naast zijn functie bij de Universiteit Utrecht directeur van 'Signs of the Time', een bedrijf dat een wereldwijd netwerk van markt- en trendonderzoekers heeft en onderzoek doet naar *soft spots* van een generatie.

Deze soft spot is in Rohde's woorden "that what really makes them tick," oftewel: hun collectieve gevoeligheden. De toekomstige studenten willen volgens Rohde interactieve kicks. "Er is voor het eerst een generatie die liever zit te gamen dan tv te kijken. Gamen vinden ze spannender, omdat ze zelf een actieve rol hebben in het spel. Deze gevoelige plek van de jeugd heeft gevolgen voor het onderwijs. "Alle bedrijven vragen zich af: 'hoe geef ik interactieve kicks?' Het onderwijs kan daar niet aan voorbijgaan."

De toekomstige generatie studenten zijn volgens Rohde "goed in multi-tasking - veel dingen tegelijkertijd doen - maar ze zijn slecht in gedisciplineerd luisteren en lezen. Een vraag lezen ze oppervlakkig. Ze *tunen* in op drie steekwoorden en construeren daar zappend, met behulp van de nodige websites, hun eigen fantasie omheen." Carl Rohde ziet een toekomst voor zich waarin het onderwijs in elk geval multimedialer en interactiever wordt. "Maar de vraag is: moet je mee met het zappende karakter van de student? Het onderwijs wil de traditionele klassieke standaarden bewaken, maar tegelijkertijd worden universiteiten steeds calculerender. Het zal waarschijnlijk neerkomen op twee typen onderwijs: er komt een universiteit voor de mtv-generatie en een universiteit voor de gedisciplineerde elite. Want er zullen altijd studenten blijven bestaan die wél hechten aan verdieping."

Internet is volgens Rohde ontzettend belangrijk aan het worden. Maar een toekomst waarin e-learning het traditionele persoonlijke contact tussen student en docent en studenten onderling verdringt, ziet hij niet voor zich: "Onderwijs blijft vanaf de oude Grieken tot nu toch ook iets waarin je een persoonlijke band hebt met je docent. Het digitale universum komt erbij, maar het oude persoonlijke universum blijft natuurlijk wel bestaan; we blijven ten slotte mensen. Je ziet nu al dat mensen die virtueel leven weer een extra verlangen krijgen naar fysiek contact. We noemen dat 'let's get real'."

Verschenen op 14-10-2004 in [Ublad 6 \(36\)](#).